

Signalementen [Offender descriptions]

Citation for published version (APA):

van Koppen, P. J., & Lochun, S. K. (2002). Signalementen [Offender descriptions]. In P. J. V. Koppen, D. J. Hessing, H. L. G. J. Merckelbach, & H. F. M. Crombag (Eds.), *Het Recht van Binnen: Psychologie van het Recht* (pp. 433-443). Kluwer.

Document status and date:

Published: 01/01/2002

Document license:

Unspecified

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

P.J. van Koppen & S.K. Lochun (2002) Signalementen.
In: P.J. van Koppen, D.J. Hessing, H. Merckelbach &
H.F.M. Crombag (red.), *Het recht van binnen: Psychologie van het recht* (pp. 433-443). Deventer: Kluwer

Signalementen

Peter J. van Koppen
Shara K. Lochun

Als getuigen van een misdrijf van de eerste schrik zijn bekomen, worden zij ondervraagd door de politie. Die is in eerste instantie in twee dingen geïnteresseerd: wat er precies is gebeurd en wie was de dader. De wat slimmere criminelen weten dat de politie aan getuigen hun signalement zal vragen en dus doen zij moeite om hun uiterlijk te verbergen: zij vermommen zich met van alles: nylonkousen, bivakmutsen, baseballpetjes en zonnebrillen of feestmaskers.¹

Ook zonder vermommingsen is het geen eenvoudige opgave om een signalement te geven van iemand die je niet kent en maar enige ogenblikken hebt gezien. Dat kan eenvoudig zelf uitgeprobeerd worden door nu uit het raam te kijken, de eerste de beste onbekende voorbijganger te observeren en dan te proberen de tabel aan het einde van dit hoofdstuk in te vullen. Getuigen blijken gemiddeld slechts acht van de 28 kenmerken in die tabel te kunnen invullen.²

Signalementen die getuigen opgeven, vervullen een aantal functies in de opsporing. Ten eerste gebruikt de politie het signalement vaak bij pogingen om de daders snel na het misdrijf aan te houden. Bij een overval is het bijvoorbeeld een goede gewoonte om het signalement dat getuigen opgeven direct via de meldkamer door te geven aan surveillerende agenten, omdat de daders zich vaak nog in de buurt ophouden. Ten tweede gebruikt de politie het signalement om in het zogenaamde herkenningssysteem te zoeken tussen criminelen die al bij de politie bekend zijn.³ Ten derde wordt het signalement gebruikt om te verspreiden, bijvoorbeeld via het televisieprogramma *Opsporing Verzocht* of Interpol, in de hoop dat iemand uit het publiek of een collega daarmee de dader herkent. Ten vierde kan het signalement bijdragen aan het bewijs ter terechtzitting. Als de signalementen van getuigen precies passen op de verdachte, maakt dat het meer waarschijnlijk dat hij de dader is. Zo beschrijft Wagenaar een zaak waarin een Oslo-confrontatie om allerlei redenen geen oplossing bood, maar de rechter aan de hand van de signalementen een uitspraak had kunnen doen over wie van de drie verdachten waarschijnlijk de schutter geweest was.⁴ Ook het tegenoverge-

1. Dat wordt tegenwoordig bij overvallen ook gedaan vanwege de camera's die in overvallen banken en winkels hangen.
2. Van Koppen & Lochun (1997).
3. Het herkenningssysteem (HKS) is het systeem waarin gegevens van bekenden van de politie zijn opgenomen. Van een deel van hen is ook een omschrijving van hun uiterlijk opgenomen of een politiefoto.
4. Wagenaar (2000). In een Oslo-confrontatie wordt aan een getuige in een rij de verdachte temidden van anderen die op de verdachte lijken getoond met de vraag of de dader in de rij staat en, zo ja, welke man dat dan is. De Oslo-confrontatie wordt uitgebreid besproken in hoofdstuk 28.

stelde kan voorkomen: als alle getuigen het erover eens zijn dat de dader een blanke man was, heeft het weinig zin iemand van Surinaamse afkomst aan te houden en te vervolgen. In dit hoofdstuk bespreken wij in welke mate het opnemen en het verdere gebruik van signalementen een zinvolle bezigheid is.

Herkennen en herinneren

Een getuige kan alleen iets zeggen over het uiterlijk van de dader als hij de gelegenheid heeft gehad de dader goed te zien. Dat is niet voor alle ooggetuigen het geval. Veel misdrijven zijn alweer voorbij voordat de getuige zich realiseert dat er een misdrijf gepleegd wordt en vaak zien getuigen de dader maar voor een deel of slechts van achteren. Toch proberen getuigen meestal de politie zo veel mogelijk te helpen bij de opsporing. Dat heeft weer tot gevolg dat zij soms de politie meer vertellen over het uiterlijk van de dader dan zij hebben waargenomen.⁵

Ook als een getuige de dader goed gezien heeft, is het opgeven van een signalement nog niet zonder problemen. Voor een signalement moet de getuige de visuele informatie die hij in zijn hoofd heeft vertalen in een verbale omschrijving. De beschrijving van het gezicht van de dader in de vorm van een reeks van kenmerken is een cruciaal onderdeel van een signalement, maar juist dat gezicht wordt visueel als één geheel gecodeerd.⁶ De beste manier om te proberen een gezicht te onthouden, is zich afvragen aan welke bekende persoon het gezicht doet denken. Een veel slechtere strategie is het om de afzonderlijke elementen in het geheugen te prenten.

Als de politie een getuige een signalement van de dader vraagt, vergt zij van de getuige precies dat laatste. Bij het signalement moet de visuele informatie opgedeeld worden in kleine stukjes, die ook nog in woorden moeten worden uitgedrukt, een taak die mensen slecht af gaat. Daarbij komt dat ons vocabulair voor het beschrijven van fysieke kenmerken van een gezicht relatief beperkt is, veel beperkter dan onze woordenschat voor bijvoorbeeld psychologische kenmerken van mensen.⁷ Getuigen blijken vaak vermeende psychologische kenmerken van de dader te vermelden, ook als zij expliciet geïnstrueerd zijn zich te beperken tot fysieke kenmerken.⁸ Het is voor mensen veel eenvoudiger om de visueel opgeslagen kennis over de dader te vergelijken met visuele informatie. Daarom is het herkennen van iemand een eenvoudiger taak dan het beschrijven van iemand.⁹

Bij een signalement wordt niet alleen de visuele informatie door de getuige omgezet in verbale, maar daarna moet degene die van het signalement gebruik maakt de verbale informatie weer omzetten in visuele.¹⁰ Het informatieverlies waarmee de omzetting gepaard gaat, wordt op die manier in feite verdubbeld.

In plaats van een signalement kan de politie aan getuigen vragen te helpen bij het maken van een compositietekening of een tekening gemaakt door de politie-tekenaar. Daarmee wordt overigens slechts een deel van de problemen van

5. Zie daarover hoofdstuk 22.

6. K.A. Deffenbacher, Leu & Brown (1981), Schooler & Engstler-Schooler (1990), Sporer (1989) en Shepherd & Ellis (1996).

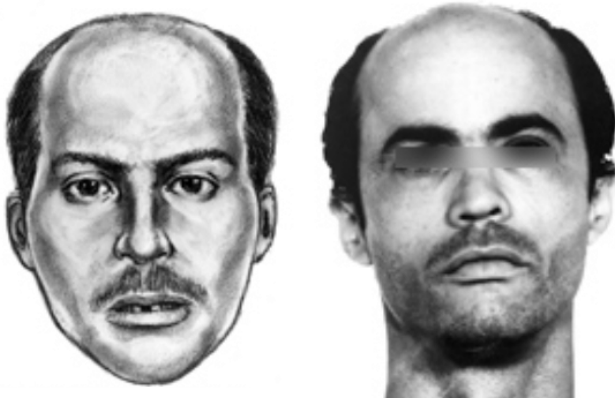
7. Laughery, Duval & Wogalter (1986) en Shepherd & Ellis (1996).

8. Sporer (1996).

9. Sporer (1996). Zie ook hoofdstuk 22.

10. Sporer (1996).

omzetting van visuele in verbale informatie omzeild omdat de getuige de tekenaar immers met verbale aanduidingen moet instrueren.¹¹ Niettemin zijn politietekeningen soms een bijzonder succesvol hulpmiddel bij de opsporing. Een fraai voorbeeld is de opsporing van de zogenaamde Stuyvesant Town Rapist in Manhattan, New York.¹² Hij stalkte zijn slachtoffers en verkrachtte een aantal van hen. Door een politietekenaar werd op aanwijzingen van een van de slachtoffers een schets gemaakt van de dader (zie de linkerhelft van figuur 1). Kort daarop herkende een *assistant district attorney* in de tekening haar halfbroer Anthony Mane, die na zijn aanhouding op grond van forensisch materiaal, herkenning door de slachtoffers en zijn bekentenis de dader bleek te zijn (zie zijn foto in de rechterhelft van figuur 1).

Figuur 1: De politietekening van de Stuyvesant Town Rapist (links) en de foto van Anthony Mane (rechts) die als die verkrachter werd veroordeeld (bron: Stephen J. Mancusi, senior forensic artist bij de New York City Police, <http://www.forartist.com/forensic/composite/compcasepage.htm>).

De inhoud van het signalement

De meeste getuigen geven slechts signalementen die zeer algemeen zijn en op een groot aantal mensen kunnen slaan.¹³ Bovendien is veel van de informatie in een signalement na korte tijd niet of nauwelijks meer bruikbaar: een dader kan van kleding wisselen, van haarkleur veranderen en een baard of snor afscheren of laten staan.

Getuigen vertellen in hun signalement meestal over de wat ruwere gegevens van het uiterlijk van de dader en kunnen weinig vertellen over fijnere details. Zij geven bijvoorbeeld het geslacht van de dader op of schatten diens leeftijd of lengte, maar zeggen veel minder over kenmerken van het gezicht. Hoe slecht

11. Sheperd en Ellis (1996) beschrijven de verschillende systemen die hiervoor gebruikt worden en wat hun waarde in de praktijk is. Zie ook hoofdstuk 28.
12. Dit verhaal is afkomstig van Stephen J. Mancusi, senior forensic artist by de New York City Police. Zie <http://www.forartist.com/forensic/composite/compcasepage.htm>.
13. Sporer (1996) en Van Koppen & Lochun (1997).

mensen naar anderen kijken en hoe ruw hun waarneming daarbij is, werd geïllustreerd in het experiment van Simons en Levin.¹⁴ Zij lieten proefpersonen kijken naar de volgende gebeurtenis. Een persoon vraagt een andere persoon de weg. Tijdens dat gesprek lopen twee mannen met een plaat hout tussen die twee personen door waarbij de persoon achter de plaat hout wordt verwisseld met iemand anders. Slechts de helft van de proefpersonen merkte op dat er nu iemand anders stond.

Als getuigen al iets over het gezicht van de dader zeggen, dan betreft dat ook daarvan de ruwere kenmerken: haar, huidskleur, vorm van het gezicht. Dat komt doordat getuigen bij het uiterlijk van daders vooral letten op het gezicht en binnen het gezicht vooral op de bovenste helft daarvan.¹⁵ Van het gezicht beschrijft men aanzienlijk vaker het bovenste deel, vooral de haren.¹⁶ Haren worden ook vaak gebruikt om iemand te herkennen,¹⁷ maar kunnen eenvoudig door de dader worden veranderd. Die neiging van getuigen wordt fraai geïllustreerd met figuur 2: het duurt meestal even voordat men ziet dat het daar allemaal om dezelfde jongen gaat.

Het zou veel belangrijker zijn om een precieze opgave van bijvoorbeeld de kleur van de ogen van de dader te krijgen, maar de beschrijvingen daarvan zijn, als zij al gegeven worden, meestal aanzienlijk vager: ogen zijn volgens getuigen vaak 'grijs/groen' of 'grijs/blauw'. Om die reden zijn beschrijvingen van dit soort kenmerken meestal alleen bruikbaar als het om extremen gaat, bijvoorbeeld als de dader helblauwe ogen had of gitzwart haar.

Figuur 2: Dezelfde jongen, steeds met wisselend haar (bron: <http://www.exploratorium.edu/exhibits/wig/whatswrong.html>).

Een apart geval is het schatten van de lengte en de leeftijd van de dader. In het algemeen wordt aangenomen dat die bijzonder inaccuraat is.¹⁸ Maar er zijn daar-

14. Zie Simons & Levin (1998).

15. Zie G.L. Wells (1993).

16. Laughery, Duval & Wogalter (1986), Sporer (1996), H.D. Ellis, Deregowski & Shepherd (1975), H.D. Ellis, Shepherd & Davies (1980) en Shepherd, Ellis & Davies (1977).

17. G.H. Fisher & Cox (1975).

18. Clifford & Bull (1978), Flin & Shepherd (1986) en J.P. Janssen & Horowski (1980). Zie voor een historisch overzicht Sporer (1982).

bij verschillen tussen getuigen en de schattingen worden beïnvloed door situatonele en persoonlijke determinanten. De beste schatting van de lengte van de dader krijgt men als de getuige tijdens de waarneming diens lengte direct met iets anders kon vergelijken, zoals 'de dader was twee centimeter langer dan het slachtoffer dat naast hem stond' of 'zijn kruin kwam precies tot de bovenrand van het schilderij.' Daarnaast is de eigen lengte en leeftijd van de getuige belangrijk vergelijkingsmateriaal.¹⁹ Getuigen gebruiken dan hun eigen lengte of leeftijd als een anker, waarmee zij de dader vergelijken. In veel gevallen ontbreekt voor de getuige een goede 'meetlat' en dan hebben getuigen de neiging om kleine daders langer te schatten en jonge daders ouder, terwijl lange daders meestal te kort en oude daders meestal te jong worden geschat. Er treedt dan als het ware regressie naar het midden op, dat wil zeggen dat de getuigen dergelijke grootheden als minder extreem rapporteren dan zij in werkelijkheid zijn.²⁰

De kwaliteit van het signalement

De kwaliteit van een signalement kan op twee manieren beoordeeld worden: een goed signalement bevat ten eerste veel details en komt ten tweede overeen met het werkelijke uiterlijk van de dader. Zoals wij hierboven als beschreven, zijn signalementen over het algemeen verre van compleet. Gemiddeld omschrijft een getuige slechts acht kenmerken van de dader.²¹ Signalementen zijn meestal zo beperkt, dat zij niet meer dan een algemene indruk geven van het uiterlijk van de dader.

De juistheid van signalementen geeft een gemengd beeld. Onderzoek naar de juistheid van signalementen is schaars, zeker onderzoek dat buiten het laboratorium plaats vond.²² Het onderzoek in de praktijk bevestigt echter steeds wat in het psychologische laboratorium werd gevonden, zodat er reden is om aan te nemen dat experimenteel onderzoek toegepast kan worden op de praktijk. Daaruit komt het volgende beeld naar voren over de kwaliteit van signalementen.

Getuigen zeggen weliswaar weinig, maar wat zij zeggen is over het algemeen redelijk accuraat. Dat is niet verwonderlijk, want getuigen geven meestal alleen de zeer grove categorieën. Mensen hebben voor het vaststellen van die ruwe categorieën slechts weinig visuele informatie nodig: men ziet bijvoorbeeld in een flits van welk ras of geslacht een dader is.²³ Het staat niet geheel vast of de redelijke accuratesse van de beperkte signalementen nu komt door de kwaliteit van de getuigen, of omdat zij handig gebruik maken van zogenaamde *base-rate*-informatie.²⁴ Bijna alle daders van overvallen zijn bijvoorbeeld van het mannelijk geslacht en het onderzoek laat zien dat getuigen vrijwel altijd dat geslacht juist opgeven aan de politie.²⁵ Hebben deze getuigen nu gelijk omdat zij daadwerkelijk zelf vastgesteld hebben dat de dader een man was, of omdat zij niet ten onrechte aannemen dat de dader wel een man geweest zal zijn? Getuigen blijken

19. Hinckley & Rethingshafer (1951).

20. Sporer (1996) en Flin & Shepherd (1986).

21. Kuehn (1974), Yuille & Cutshall (1986), Sporer (1992b) en Van Koppen & Lochun (1997).

22. De uitzonderingen zijn Sporer (1992a), Kuehn (1974), Farrington & Lambert (1993) en Van Koppen & Lochun (1997).

23. C.D. Barclay, Cutting & Kozlowski (1978).

24. Het begrip *base rate* wordt uitgelegd in hoofdstuk 53.

25. Van Koppen & Lochun (1997).

inderdaad van dergelijke *base-rate*-informatie gebruik te maken en komen alleen al op grond van die kennis een heel eind bij het geven van een accurate signalementen.²⁶ Zodra een getuige komt bij de delen van het signalement die minder voor de hand liggen, zoals haarkleur of accent van spreken, dan is hun opgave ook direct aanzienlijk minder vaak juist.²⁷

Daarnaast hebben getuigen stereotiepen in hun hoofd van daders van misdrijven. Holst en Pezdek lieten zien dat mensen van bijvoorbeeld een overval een stereotype in hun hoofd hebben, dat van invloed kan zijn op hun signalement.²⁸ Dat wordt geïllustreerd door de volgende anekdote van een advocaat:

Mijn cliënt wordt verdacht van een overval op een oude dame in haar huis. De dame vertelt in haar verklaring tegenover de politie dat de overvalder, getooid met een bivakmuts, de voordeur binnendrong. Dat was mijn cliënt, want hij heeft een volledige bekentenis afgelegd. Maar hij houdt bij hoog en bij laag vol dat hij slechts een baseballpetje ophad en ik zie geen reden waarom hij na zijn bekentenis hierover zou liegen.

Kennelijk heeft de oude dame in dit geval haar stereotype van een overval opgenomen in het signalement dat zij geeft.

Men zou verwachten dat getuigen die de dader goed konden waarnemen ook uitgebreidere signalementen geven. Dat blijkt inderdaad het geval te zijn. Men zou ook verwachten dat een uitgebreid signalement meer juiste informatie over de dader bevat. Dat blijkt niet het geval te zijn: noch uit kenmerken van de getuige, noch uit kenmerken van de situatie, noch uit de uitgebreidheid van het signalement kan afgeleid worden hoe goed het signalement de dader beschrijft. Een getuige die een langer of completer signalement geeft, is dus niet zonder meer beter bruikbaar voor een latere herkenning.²⁹ Datzelfde geldt voor getuigen die zich zekerder van hun zaak tonen, maar die kwestie komt in hoofdstuk 20 aan de orde.

Invloeden op de kwaliteit van het signalement

Een jaar of twee na een misdrijf kunnen getuigen in veel gevallen nog uitgebreid over het misdrijf vertellen.³⁰ Op dat moment is hun verhaal echter niet meer uitsluitend gebaseerd op de authentieke herinnering, maar sterk beïnvloed door ondervraging door de politie, gesprekken met anderen over het misdrijf, berichten in de krant en doordat getuigen zelf de gebeurtenissen regelmatig in gedachten repeteren. Aldus sluipen steeds meer onjuiste delen de herinnering binnen en wordt het verhaal van de getuige gaandeweg steeds minder juist.³¹ Men kan daarom verwachten dat signalementen die enige tijd na het misdrijf worden gegeven over het algemeen minder juist zijn.

26. R.C.L. Lindsay, Martin & Webber (1994) en Donders (1997).

27. Van Koppen & Lochun (1997).

28. Fisher Holst & Pezdek (1992).

29. G.L. Wells (1985) en Van Koppen & Lochun (1997).

30. Yuille & Cutshall (1986) en Cutshall & Yuille (1989).

31. Zie over dit proces hoofdstuk 24.

De meeste signalementen worden door de politie echter vrijwel direct na een misdrijf opgenomen. De kwaliteit van het signalement is op dat moment vrijwel uitsluitend afhankelijk van de waarneming door de getuige. Er is in de loop van de tijd veel experimenteel onderzoek gedaan naar invloeden op de kwaliteit van getuigenverklaringen en in het bijzonder naar de invloed van dreiging en de daaruit resulterende angst en emoties van getuigen. De resultaten van dat onderzoek zijn gemengd: sommige studies laten zien dat grotere emoties tot betere verklaringen leiden, andere studies laten juist het tegenovergestelde effect zien,³² maar dat zou kunnen komen doordat in verschillend onderzoek dreiging en emoties verschillend gedefinieerd werden.³³ In onderzoek met echte zaken lijkt dreiging de verklaring eerder te verbeteren dan te verslechteren.³⁴ Maar dat effect kan door een andere factor veroorzaakt zijn: getuigen die nauwer betrokken zijn bij een misdrijf, bijvoorbeeld als slachtoffers, geven betere signalementen dan getuigen die dat minder zijn, zoals toevallige voorbijgangers.³⁵ Kennelijk leidt het feit dat men zich realiseert dat men geconfronteerd wordt met een dader van een misdrijf tot een beter signalement. Die verklaring wordt bevestigd door vergelijkend onderzoek tussen slachtoffers van fraude en van overvallen. De essentie van veel vormen van fraude is dat de fraudeur aan het slachtoffer een verkeerde voorstelling van zaken geeft en op die manier het slachtoffer beweegt tot iets dat hij anders niet gedaan zou hebben.³⁶ Het slachtoffer realiseert zich op het moment dat hij met de fraudeur wordt geconfronteerd niet dat hij bezig is slachtoffer te worden van een misdrijf. Daardoor geven slachtoffers van fraude slechtere signalementen van de dader dan slachtoffers van overvallen, die zich op het moment van het misdrijf wel realiseren wat er aan de hand is.³⁷

Ook kenmerken van de getuigen hebben enige invloed op hun signalementen. Jongere getuigen geven uitvoeriger signalementen dan ouderen, vrouwen vertellen meestal meer dan mannen,³⁸ maar ook hier betekent dat niet dat uitgebreidere signalementen beter zijn. Kenmerken van de situatie hebben een grotere invloed. Als de dader vermomd is, zijn de signalementen van getuigen beperkter, maar de accuratesse van hetgeen zij vertellen wordt daardoor niet beïnvloed.

De politie en signalementen

Als de politie bij het onderzoek beschikt over signalementen van meerdere getuigen, kunnen die gecombineerd worden tot één geheel. Wat de ene getuige niet goed gezien heeft, is misschien een andere getuige wel opgevallen. Combinatie van signalementen levert over het algemeen inderdaad een beter signalement op.³⁹

Als er veel getuigen van een gebeurtenis zijn, kunnen echter ook andere effecten optreden. Ten eerste kunnen getuigen zich, door de spreiding van de verant-

32. Zie voor een overzicht K.A. Deffenbacher (1983).

33. Christianson & Hübner (1993) en MacLeod & Shepherd (1986).

34. Van Koppen & Lochun (1997) en Sporer (1992a).

35. Sporer (1996).

36. Zie bijvoorbeeld de levendige beschrijvingen in Van Helvoort & Kamerling (1986).

37. Tollestrup, Turtle & Yuille (1994).

38. Sporer (1996) en Van Koppen & Lochun (1997).

39. Sporer (1996).

woordelijkheid, minder inspannen een zo compleet mogelijk signalement te geven; er zijn immers ook anderen die dat voor hun rekening kunnen nemen. Tegelijkertijd kost het de politie bij veel getuigen meer inspanning om elk van hen uitgebreid te horen, hetgeen opnieuw afbreuk kan doen aan de kwaliteit van de individuele signalementen.⁴⁰ Als er daarentegen één of slechts enkele getuigen zijn, ligt er een grotere druk op de getuige om zoveel mogelijk te vertellen en heeft de politie ook meer tijd om dat aan te horen en meer reden om de druk te verhogen. Dat laatste kan echter gemakkelijk tot een toename van fouten in het signalement leiden. Getuigen maken over het algemeen weinig fouten als zij de gelegenheid krijgen rustig en zelfstandig hun verhaal te vertellen. Het aantal fouten neemt dramatisch toe als getuigen indringend ondervraagd worden en zich inspannen om zoveel mogelijk te vertellen.⁴¹ Hun signalement wordt dan weliswaar uitvoeriger, maar minder juist.⁴²

Relatie tussen het signalement en een herkenning

De uitgebreidheid van een signalement en de kwaliteit ervan zegt niets over de mate waarin een getuige later in staat zal zijn de dader te herkennen.⁴³ Dat is niet vreemd, want het verbale signalement heeft, als gezegd, weinig te maken met het visuele proces van herkenningen.⁴⁴ Toch staan signalement en herkenning niet geheel los van elkaar. Niettemin worden beide voor een deel door dezelfde factoren beïnvloed: een getuige die de dader goed kon waarnemen, kan zowel beter herkennen als een beter signalement geven; een getuige die onder invloed van alcohol of drugs verkeerde, doet beide slechter.⁴⁵ Signalementen en herkenning hangen nog op een andere manier samen. Om een signalement te geven moet een getuige mentaal de visuele informatie omzetten in verbale informatie. Als gevolg daarvan gaat de verbale informatie de visuele informatie blijvend 'overschaduwen'.⁴⁶ Het loutere feit dat een getuige een signalement van de dader geeft, verslechtert de visuele herinnering aan de dader en is daardoor schadelijk voor zijn mogelijkheden om later de dader weer te herkennen.

Naar betere signalementen

De hectische situatie vlak na het misdrijf, waarin de politie getuigen om een signalement vraagt, is niet bevorderlijk voor de kwaliteit van het signalement. Maar vaak heeft de politie haast, want een vlug gegeven signalement kan ertoe bijdragen dat de daders nog tijdens hun vlucht worden aangehouden. De twee methoden die bedacht zijn om tot betere signalementen te komen hebben het nadeel dat zij elk meer tijd vergen. Aan de ene kant is gezocht naar technieken waarmee getuigen anders dan gebruikelijk worden verhoord, zoals het cognitieve inter-

40. Van Koppen & Lochun (1997).

41. Cutshall & Yuille (1989), Köhnken (1989), Gudjonsson (1993), Cherryman & Bull (1996) en Köhnken (1995).

42. Sporer (1992a) en Sporer (1996).

43. Zie de samenvatting het onderzoek door Sporer (1996).

44. Tulving (1985).

45. Zie Yuille & Tollestrup (1990) en Read, Yuille & Tollestrup (1992).

46. Schooler & Engstler-Schooler (1990).

view⁴⁷ of geleide herinnering.⁴⁸ Die technieken bespreken wij niet verder, omdat zij in hoofdstuk 23 aan bod komen.

Bij de tweede methode wordt juist de politieman uitgeschakeld, want daarin wordt getuigen gevraagd het signalement op een formulier te geven. Dergelijke formulieren zorgen ervoor dat de getuigen hun gedachten laten gaan over alle categorieën die daarop voorkomen. Bovendien zijn alternatieven voorgedrukt die over het algemeen veel gebruikt worden. Getuigen blijken op dit soort formulieren betere signalementen te geven.⁴⁹

Conclusie

Signalementen door getuigen van de dader zijn vaag en algemeen en gaan vrijwel altijd over grove kenmerken van de dader, zoals diens geslacht, ras, lengte en postuur. Zolang getuigen zich beperkten tot die algemene kenmerken van het uiterlijk van de dader zijn zij redelijk accuraat. Maar daar heeft de politie weinig aan. Een omschrijving van de dader van een overval als ‘het was een man, tussen de 20 en 30 jaar, zo’n 1.80 m lang met donkerblond haar’ heeft weinig zin, want vrijwel alle overvallers voldoen aan dat signalement. Getuigen die meer vertellen dan deze algemene vage aanduidingen, geven geen betere signalementen. Het heeft voor de politie weinig zin om verder door te vragen als getuigen weinig vertellen, want dan neemt het aantal fouten in het signalement dramatisch toe.

Signalementen dragen over het algemeen weinig bij aan het opsporingsonderzoek. Gebruik maken van signalementen in de opsporing houdt echter ook een gevaar in zich. Signalementen zijn meestal dermate vaag dat zeer veel personen daaronder vallen. Het is niet ongebruikelijk om signalementen als ‘Negroeede man; 20-25 jaar; ong. 1.75 mtr lang; zwart krullend haar dat hij in dreadlocks of een staart droeg’ of ‘Blanke man; 20-25 jaar; 1.90-2.00 mtr lang, dus vrij lang’ in de uitzending van Opsporing Verzocht te presenteren.⁵⁰ Met dergelijke vage signalementen roept de politie weliswaar veel tips op, maar de kans op vals-positieve tips – dat wil zeggen tips die zinvol lijken, maar in werkelijkheid de politie slechts op een dwaalspoor brengen – neemt toe naarmate het signalement vager is. Een schrijnend voorbeeld daarvan biedt de Enschede verkrachtingszaak, waarin de 21-jarige aangeefster uit wroeging na een half jaar kwam melden dat haar aangifte vals was. Inmiddels was de zaak in de uitzending van Opsporing Verzocht behandeld en leverde toen acht ‘concrete aanwijzingen’ op.⁵¹

47. R.P. Fisher & Geiselman (1992), Malpass (1996), Geiselman, Fisher, Firstenberg, Hutton, Sullivan, Avetissian & Prosk (1984) en R.P. Fisher, Geiselman & Amador (1989).

48. Malpass & Devine (1981b).

49. Sporer (1996).

50. Beide signalementen zijn afkomstig uit de uitzending van in december 2001 van *Opsporing Verzocht* en betreffen de moord op de 68-jarige Josina Rave in Rotterdam die plaatsvond op 14 november 1998.

51. Zie Enschedese vrouw verzon verkrachting, *De Telegraaf*, 15 januari 2002.

22 Signalementen

Tabel 1: Signalement van willekeurige voorbijganger (zelf in te vullen).

Geslacht	
Leeftijd	
Lengte	
Schoenmaat	
Links- of rechtshandig?	
Ras of etnische afkomst	
Postuur	
Haarkleur	
Haartype	
Vorm gezicht	
Kleur gezicht	
Beharing op gezicht	
Kleur ogen	
Vorm ogen	
Type bril	
Vorm oren	
Vorm neus	
Vorm mond	
Tanden	
Kin	
Spraak	
Bijzonderheden	(zoals lichaamsgebreken, tatoeages, etc.)
Jas	
Jack, colbert, trui	
Broek	
Shirt	
Schoeisel	
Hoofddecksel	

Er zijn methoden die misschien verbetering kunnen brengen in de kwaliteit van signalementen, zoals het cognitieve interview of het gebruik van standaard formulieren, maar beide kosten meer tijd dan de manier waarop de politie nu signalementen verzamelt. Met de huidige methode van het verzamelen van signalementen verdient het aanbeveling dat slechts gebruik gemaakt wordt van informatie in de grove categorieën die getuigen geven – zoals de opgave dat de dader blank was – en bij de overige informatie slechts gelet wordt op extreme bijzonderheden – zoals: de dader had vier gouden voortanden.

Aanbevolen literatuur

- Cutler, B.L. & Penrod, S.D. (1995). *Mistaken identification: The eyewitness, psychology, and the law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sporer, S.L., Malpass, R.S. & Koehnken, G. (red.). (1996). *Psychological issues in eyewitness identification*. Mahwah, NJ: Erlbaum.